

Gladio laat zijn sporen na

door GERARD DEN ELTEN
ERIC STOLWIJK

WERKENDAM — Het door bomen en een gracht vol waterlelies omzoomde Fort Bakkerskil lijkt op het eerste gezicht een fraai decor voor een zomerse picknick. In niets lijkt dit in de natuur verscholen terrein op een ultra-modern opleidingscentrum voor geheim agenten, die in tijden van oorlog het verzet tegen de vijand moeten leiden en de regering in ballingschap van cruciale informatie moeten voorzien.

Nergens is een teken te vinden dat Fort Bakkerskil bij Werkendam toebehoort aan het ministerie van defensie en werd gebruikt door de sectie Inlichtingen & Operaties, het geheime netwerk dat beter bekend is als 'Gladio'.

Alleen een bord moet pottekijkers op een veilige afstand houden: *Verboden Toegang. Gevaarlijk. Bewaking met honden.* Een tekening van een vervaarlijk uitzienende herdershond (oren recht overeind, tong uit de mond) moet indringers afschrikken.

Het hoge hek is met een eenvoudig hangslot afgesloten. Toch lijkt het eenvoudiger dit terrein, waar maandelijks tientallen Gladio-agenten hun trainingen ondergingen en instructies ontvingen, via de omringende gracht te betreden. Maar helaas: temidden van de weelderige begroeiing ligt een ondoordringbare haag van prikkeldraad. Bris geen doorkomen aan.

Ons rubberbootje heeft de aandacht getrokken van voorbijrijdende schutters, die vrijwel dagelijks over de verlaten dijk pendelen. Ook andere voorbijgangers leggen plotseling een opmerkelijke belangstelling aan de dag voor de activiteiten bij het fort. Er treedt een onzichtbaar waarschuwingennetwerk in werking. Plotseling blijkt een man in een rode auto ons te observeren. Er zitten twee honden achter in zijn auto en hij noteert zorgvuldig onze kentekens.

Een boer die pal achter het fort woont, maakt geen geheim van zijn speciale instructies, die voor hem en enkele andere omwonenden in dit lommerrijke gebied gelden: indien hij iets verdachts ziet bij Bakkerskil, moet hij een speciaal telefoonnummer van de Koninklijke Marechaussee bellen, waar hij 24 uur per dag zijn waarnemingen kan spuien.

Gelukkig ontgaat het hem dat we op deze druilerige woensdag het terrein alsnog op simpele wijze betreden. Met behulp van twee ladders klimmen we ongestoord over het 2,5 meter hoge hek. We wandelen even Kees Koning, specialist in het ongenzien betreden van defensieterrain.

Hier staan we dan: op de appelplaats van geheim agenten. Voor ons een hoge muur, waarachter zich in een onderaardse bunker de instructie- en operatie- en inlichtingen- en operatie-activiteiten bevinden. Bovendien ligt er in de bunker een schietbaan, die in het midden van de jaren tachtig voor miljoenen gulden is aangelegd. In de tijd waren de communistische dreiging en de noodzaak van een verzetorganisatie nog volop aanwezig. Vandaar ook dat het fort in die periode inwendig grondig werd gemoderniseerd. Zo werd er speciaal voor het Gladio-netwerk een waterleiding van ongeveer een kilometer aangelegd. Toen de boeren in de omgeving klaagden over het wegvalven van de waterdruk, werden ook zij aangesloten op dit speciale, krachtige leidingnet.

Aan de voorzijde denken we een lek in de beveling van het fort te hebben gevonden: er staat een luik vlnodigend op een haak. Helaas: daarachter klappert de uitlaat van een generator, daarmee bewijzend dat dit zenuwcentrum van Gladio nog allerminst in onbruik is geraakt. De grote olietank op het terrein is voor driekwart gevuld. De zendmast bovenop het fort is goed onderhouden, zoals eigenlijk alles in Fort Bakkerskil.

Op het eerste gezicht lijkt de Gladio-bunker niet meer in gebruik, maar nadere inspectie leert dat alles met één vingertip weer volledig te gebruiken is. Het fort zit potdicht. De grote opslagloodsen er omheen ook. Een klimpartij via de regenpijp leert dat de loodsen leeg zijn. Op een plezier-zeilbootje na dan.

Dat is zoals het eigenlijk hoort, want officieel bestaat Gladio niet meer. In april 1992 schreef minister Ter Beek (defensie) in een als zeer vertrouwelijk gekenmerkte brief aan de agenten dat „de regering tot de conclusie is gekomen dat de kans op een bezetting van Nederland door een vreemde mogendheid nu en in de toekomst uiterst gering is geworden door de gewijzigde wereldverhoudingen.“

De agenten, die zich soms vele jaren in het diepste geheim hadden voorbereid op een nietsontziende vijand, werden hartelijk bedankt. „Ik wil deze brief beëindigen door u

De appelplaats van de Gladio-agenten in Fort Bakkerskil in Werkendam, een voormalig steunpunt in de Hollandse Waterlinie, maar enkele jaren geleden nog voor miljoenen gulden gemoderniseerd ten behoeve van Inlichtingen & Operaties. FOTO'S OOR DE KOCK

Dubbelleven nekt 'Soldaten van Oranje'

de dank van de regering over te brengen voor uw belangeloze inzet voor zulk een belangrijke vaderlandse taak. U heeft getoond een goeie Nederlander te zijn, en daarmee ons land in alle stilte een grote dienst bewezen. De organisatie zou 'de komende maanden' opgeheven worden, aldus Ter Beek in zijn brief. Kort daarna werden de opslagloodsen in Fort Bakkerskil door Defensie leeggehaald.

Aan de grote stilte waaraan Ter Beek in zijn brief refereert, kwam kortgeleden een abrupt einde. Twee leden van het voormalige Gladio werden gepakt omdat zij gepoogd zouden hebben het voedingsmiddelenconcern Nutricia af te persen. Als Nutricia niet ongeveer vijf miljoen gulden zou betalen, dan zouden er met cyaankali vergiftigde potjes babyvoeding in de winkels worden gezet.

De officier van justitie in Den Haag behandelt de twee mannen, van wie er één nog in militaire dienst is en de rang van majoor heeft, als twee gewone verdachten. Hun advocaten zien dat anders. Mr D. Vermaat uit Wijk bij Duurstede wijzen op het dubbelleven dat beide verdachten jarenlang hebben geleid ten behoeve van de staat. Vermaat: „Het feit dat iemand twaalf jaar lang bezig is geweest met een operatie waarover hij verder met niemand mocht spreken, heeft effecten op de psyche. In de verhoren heeft mijn cliënt ook verklaard dat het Gladio-werk een enorme druk op hem heeft gelegd. Hij is gewoon doorgedraaid.“

En Boone: „Energijds kreeg mijn cliënt instructie op het gebied van sabotage en destabilisatie en anderzins diende hij overdag als gewoon burger de kost te verdienen. Ik vind dat de staat had moeten begrijpen dat hierdoor het levensgrote risico ontstond dat cliënt zou destabiliseren. Deze mensen werden niet goed begeleid en niet goed opgevangen. De staat heeft voor deze ambtenaren dan ook niet als goed huisvader gehandeld.“

Wie waren de Gladio-agenten eigenlijk? Er bestonden twee soorten agenten bij de sectie Inlichtingen & Operaties, die onder verantwoordelijkheid van de regering en onder leiding van de ministeries van defensie en algemene zaken hun onzichtbare werk deden. De sectie In-

lichtingen bestond uit sleutelfiguren uit het bedrijfsleven. Niet de absolute top, want die liep bij een (Sovjet-)bezetting te veel in het oog, maar het echelon eronder. Mensen die in staat zijn vitale informatie te verzamelen. Deze mensen werden onder meer geoefend in het — via ultra-moderne zendapparatuur — doorspelen van deze informatie naar de regering in ballingschap.

De tweede categorie agenten werd in de sectie Operaties gevormd door oud-commando's en andere figuren die evenwichtigheid (in legertermen: S1, de hoogste graad van geestelijke stabiliteit) paren aan doorzettingsvermogen, durf en lichamelijke fitheid. Tot de agenten behoorden

onder anderen een commissaris van politie en een officier van de rijkspolitie.

Beide in de Nutricia-zaak gearresteerde mannen hoorden tot deze zogeheten Operaties-tak. De ene verdachte is een voormalig commando en nu werkzaam in het bedrijfsleven, de andere is nog altijd militair. Deze agenten werden getraind in het plegen van sabotage en het ondermijnen van een samenleving die zucht onder de laars van een bezetter.

Deze agenten vormden de kern van de verzetbeweging. In oorlogstijd moesten zij betrouwbare mensen om zich heen verzamelen. Opvallend was dat veel Gladio-agenten lid waren van 'serviceclubs' als Rotary en Lions en daar kennelijk

in gedachten al hun innerlijke selectie maakten van 'goede vaderlanders', die na een eventuele bezetting zouden kunnen worden aangezocht als informant.

Tot in de jaren tachtig waren er op een aantal plaatsen in ons land verborgen depots, die groot genoeg waren om groepen van 100 tot 150 man van wapens en munitie te voorzien. Na ontdekking van drie opslagplaatsen door spelende kinderen werden de wapens overgebracht naar een defensieterrain. Daartoe behoorde mogelijk ook Bakkerskil, hoewel dit pas in 1985 of 1986 in gebruik werd genomen door Gladio. Daarvoor werd gebruikgemaakt van een rode, houten keet 'ergens in de Bies-

bosch'.

Fort Bakkerskil vormde van midden jaren tachtig tot vorig jaar het nationaal opleidingscentrum voor Gladio. In de avond- en nachtelijke uren hebben zich daar ware Geheim Agent 007-achtige taferelen afgespeeld: agenten kregen schietlessen met allerlei soorten wapens, moesten leren omgaan met ultra-moderne communicatie-apparatuur, werden getraind in het besturen van snelle speedboten en leerden hoe ze bij nacht en ontij droppings moesten organiseren en helikopters veilig moesten binnenloodsen. Bovendien werd hun geleerd hoe ze met doelgerichte acties de samenleving konden ontwrichten. Met het oog daarop was bij voorbereiding de hele voedselketen in ons land in kaart gebracht. Eén van de opdrachten luidde: waar moet je toeslaan als je echte chaos wilt veroorzaken?

De agenten werden constant ingeprent dat niemand vertrouwd mocht worden. Ze moesten als eenling ondermijnd bezig kunnen zijn tegen een overmacht. In elke keten moest de zwakste schakel worden gevonden. „De bestaande maatschappij is de vijand“, was een slogan, de 'chaos-theorie' het uitgangspunt. Het instructiemateriaal dat werd verstrekt, werd 'Draaiboeken voor na het uur U' genoemd.

Een van de voornaamste instructieboeken was het 'Handboek Stille Getuigen'. In dit werkje was een bizarre reeks criminele daden opgenomen: overvallen, afpersingen, ontvoeringen en andere misdaden. In het handboek werden deze bestaande zaken volledig ontrafeld met als doel de fouten, die door de criminelen waren gemaakt, bloot te leggen. Daar moesten de geheim agenten lering uit trekken.

Voor de beroeps-militaire die in de Nutricia-zaak gepakt is en die tot de kern van de organisatie behoort, ging de opleiding nog verder. Hij volgde onder meer trainingen bij de CIA en de Engelse geheime dienst. Met de Amerikaanse dienst werd nauw contact gehouden omdat de Verenigde Staten in tijden van oorlog als toevluchtsoord zouden fungeren voor de leden van het Koninklijk Huis, de regering en enkele topfunctionarissen.

Zoals goede geheim agenten betaamt hadden de Gladio-mensen een codenaam. Voor de oud-commando was dat Anton Adams. De agenten kregen behalve een aantal (thuis te bewaren) vuurwapens en geavanceerde zendapparatuur bij voorbeeld ook speciale pasjes van het ministerie van justitie uitgereikt, waarin stond dat een ieder (dus ook politie, justitie en andere autoriteiten) onmiddellijk medewerking dienden te verlenen „aan drager dezes“. Getekend door de minister van justitie zelf. Een soort 'licence-to-kill', een bewijs van onschendbaarheid.

Als dit nog niet genoeg was kregen de agenten die regelmatig opdrachten uitvoerden in het geheime land, met enige regelmaat valse papieren uitgereikt om hun aanwezigheid te verklaren en om nieuwsgierige dienders te misleiden. Zo hadden sommige agenten een vervalste aanstelling bij Staatsbosbeheer.

De agenten hielden regelmatig praktijkoefeningen, niet alleen in gebieden waar men zich onbespied waande, maar ook in drukke winkelstraten van grote steden. Zo moesten zij bij voorbeeld met behulp van moderne elektronische apparatuur een collega herkennen in een drukke winkelstraat, zonder elkaar aan te spreken. Zo werden heimelijk contacten gelegd. Ook werden pakjes van A naar B gebracht.

Bij alle oefeningen en acties werd het contact tussen de geheime agenten onderling tot een absoluut minimum beperkt. Als strenge regel gold met zogeheten 'need-to-know'-principe. Je moet niet meer weten dan noodzakelijk is. Als je elkaar niet kent, dan kun je elkaar ook niet verraden. In de praktijk hield dat in dat iedere agent slechts één andere figuur uit de organisatie kende: degene die hem had gerecrueteerd.

De James Bond-achtige toerusting was uiteraard ultra-geheim. Om dat na de eventuele (natuurlijke) dood van een geheim agent ook zo te houden, kregen zij een soort testament voorgeleed. In deze laatste wilsbeschikking staat onder meer dat al het Gladio-materiaal door de familie ter beschikking moet worden gesteld van Defensie. Zoals bij voorbeeld de dienstwapens, de zendapparatuur, documenten, 'floppy's', handboeken en instructiemateriaal.

Het is overigens niet zo ver gekomen. Na de officiële opheffing in april vorig jaar kregen alle agenten het bevel al het instructie- en werkmateriaal in te leveren. Het is onduidelijk waar dit is gebeven. Mr Boone heeft Justitie gevraagd het instructie-materiaal ter bestudering beschikbaar te stellen. Vooral het materiaal „terzake van sabotage en destabilisatie van de samenleving“, aldus Boone.

De advocaat maakt met deze vraag waarschijnlijk net zo weinig kans als met zijn verzoek om minister-president Lubbers en minister Ter Beek als getuige te dagvaarden. Lubbers heeft immers al laten blijken dat hij 'not amused' is door vragen over Gladio. Hij weigerde zelfs te antwoorden op vragen uit de Tweede Kamer over het zwart betalen van de geheime agenten. Deze mochten, om ontdekking te voorkomen, hun contact uitbatalde onkosten- en andere Gladio-vergoedingen niet opgeven aan de belastingen.

De manier waarop de sectie Inlichtingen & Operaties tientallen jaren in volstrekte duisternis kon werken, schiep bij de agenten een sfeer van onaanstaarbaarheid en onschendbaarheid. De agenten voelden zich een superieur ras, uitverkoren om hun landgenoten in bezettingstijd 'moreel weerbaar' te maken. „We voelden ons als Soldaten van Oranje“, aldus een van de verdachten.

Des te teleurstellender was het démasqué van Gladio. Het plotseling onder hun voeten weggetrokken podium veroorzaakte volgens de raadslieden van de agenten een ware identiteitscrisis. Van uitverkoren werden zij plotseling teruggeworpen in hun normale, 'grijze' bestaan.

Volgens mr Boone en mr Vermaat is het dit dubbelleven dat de agenten nu oppreukt. Boone: „Het is werkelijk onbegrijpelijk dat deze mensen tijdens en na hun loopbaan als agent nooit enige opvang en begeleiding hebben gekregen. Ik trek een vergelijking met de undercover-agenten van de politie. Die mogen hooguit twee tot vier jaar een dubbelleven leiden. Ze worden daarbij doorlopend begeleid en ondersteund door een begeleidingsteam. Maar de Gladio-agenten moesten het zelf maar uitzoeken. Moet je nagaan: mijn cliënt had stabiliteit 1, en die verliest na de opheffing van Gladio zijn realiteitszin.“ Boone stelt de overheid verantwoordelijk voor de ontsporing.

Vermaat onderschrijft die stelling: „Het leger heeft mijn cliënt volledig laten vallen. De organisatie is opgehouden te bestaan en meteen was er niemand meer om op terug te vallen. Hij heeft ruim drie maanden na zijn aanhouding nog steeds geen levenstekens van zijn superieuren ontvangen.“

De zendmast bovenop de Gladio-bunker is nog altijd paraat. In de gedeeltelijk zichtbare, inmiddels ontruimde, opslagloodsen werden onder meer snelle motorboten, auto's en hulpmiddelen bij droppings bewaard.